

Martin Nekola

Polozapomenutý sociální demokrat. Životní osudy JUDr. Jaroslava Profouse ve světle jeho paměti

Je znám bezpočet příběhů lidí, kteří sloužili masarykovské první republice, bojovali proti nacismu i komunismu, a nakonec zakončili svou dramatickou životní pouť v emigraci na Západě. Sice svobodní a z dosahu totalitního režimu, avšak daleko od vlasti, do které se už nikdy nemohli vrátit. Mnoha z nich – zajímavým osobnostem českého exilového politického, kulturního či vědeckého světa – však dosud historici nevěnovali náležitou pozornost. Patří k nim také dlouholetý činovník sociální demokracie JUDr. Jaroslav Profous (1908–1989).¹

Víceméně souhrou náhod se podařilo zmapovat nejdůležitější etapy Profousova života, které by jinak zůstaly nadále skryty odborné veřejnosti. Autor textu našel během bádání v České národní budově (Bohemian National Hall) na Manhattanu část jeho pozůstalosti (jedna ze skladovacích místností v budově slouží zároveň jako úložiště pro několik beden neroztríděných archiválií), prošel ji a připravil průběžnou zprávu o stavu sbírky.² Mezi mnoha zajímavými dokumenty k historii české komunity v New Yorku a činnosti Sokola, České školy svobodomyšlné, Rady svobodného Československa, Společnosti pro vědy a umění, Amerického fondu pro pomoc Československu a celé řady dalších významných organizací se zde také nacházely ručně psané poznámky, korespondence a texty Jaroslava Profouse. Následně se podařilo navázat kontakt s jeho synem Georgem, který laskavě poskytl k výzkumu nikdy nepublikované otcovy ručně psané paměti o rozsahu okolo sta normostran. Jednotlivé kapitoly vznikaly od září 1965 až do počátku osmdesátých let. Profous psal text především jako vzpomínky pro vlastní potomstvo, nikoli s úmyslem jej publikovat. Přestože si zaslouží kritické hodnocení a odstup od někdy příliš subjektivního líčení událostí či chování jednotlivců, jsou tyto „rodinné“ memoáry mimořádně zajímavým a cenným pramenem, který osvětlí i některé méně známé souvislosti moderních dějin Československa.

1 Vzhledem k nedostatku relevantních pramenů k činnosti Jaroslava Profouse v domácích archivech, včetně Archivu bezpečnostních složek a Národního archivu ČR, je předkládaná studie netradičně postavena především na jeho pamětech, doplněných o materiály z USA, kde dlouhá léta žil. V textu se proto vyskytuje velké množství osob, přičemž v řadě případů není známo ani jejich křestní jméno. Poznámkami jsou pak opatřeny jen ty opravdu důležité.

2 NEKOLA, Martin: Zpráva o archivních materiálech uložených v České národní budově v New Yorku. *Archivní časopis*, 2015, roč. 65, č. 1, s. 89–94. Postupnou profesionální inventarizaci těchto archivních materiálů započala pracovnice 6. oddělení Národního archivu v Praze Mgr. Zora Machková během svých dvou pracovních cest do New Yorku na podzim 2013 a 2014.

Ve službě republiky

Jaroslav Profous se narodil 25. listopadu 1908 v Rosicích u Chrasti na Chrudimsku do rodiny učitele a později ředitele měšťanských škol v Hrochově Týnci a Slatiňanech Václava Profouse. Jeho matka Emilie zemřela, když mu nebylo ještě šest let, staršímu bratru Václavovi devět a mladšímu Jiřímu pouhé dva měsíce. Otec navíc v tu dobu bojoval na ruské frontě, a výchovy sirotek se tak na mnoho let ujala teta, sestra zesnulé matky. Rod Profousů byl tradičně spjat s okolím Chrudimi. Dědeček jmenovaného pracoval jako správce velkostatku knížete Auersperga v Libanicích, kde vychovával i své čtyři syny: Josefa, Antonína, Martina a Václava. Prostřední z nich, Antonín (1878–1953), vešel ve známost jako kronikář, jazykozpytec a odborník na místní názvy v Čechách. Ve čtyřdílném encyklopedickém díle shromáždil na 15 500 jmen obcí a měst.³ Otec Václav Profous se po návratu z první světové války znovu oženil. Děti pomáhaly v hospodářství rozvětvené rodiny, avšak měly volnou možnost výběru, kterým směrem se budou chtít dále ubírat. Jaroslav Profous patřil vždy k vynikajícím žákům a bez potíží procházel i studiem na gymnáziu.⁴ Přirozeně chtěl pokračovat dále na univerzitu. V posledním ročníku gymnázia požádal ministerstvo národní obrany o vojenské lékařské stipendium. Obdržel jej, ale musel se smluvně zavázat, že po absolutoriu šesti let studia medicíny bude dvojnásobně déle sloužit ve vojenské nemocnici. Rodina mu to na poslední chvíli rozmluvila a přislíbila finanční příspěvky, pokud nastoupí na právnickou fakultu do Prahy. Od práv pak byl jen malý krůček k politice, zájmu o věci veřejné a spolkovému životu. Velkou oporu v rozvoji tímto směrem měl Jaroslav Profous ve strýci Rudolfu Tlapákovi (1884–1940), matčině bratrovi, který byl ředitelem gymnázia v Moravské Ostravě. Vedle toho založil tamtéž Dům umění, řídil Kulturní radu pro širší Ostravsko a jako kulturní a vzdělávací pracovník sociálně demokratické strany se zasloužil o rozkvět regionu. Za druhé světové války zahynul v koncentračním táboře Oranienburg. Schopný synovec se u něj v mnohém inspiroval, neboť vstoupil rovněž do ČSSD, angažoval se ve Spolku chrudimských akademiků, Svazu československého studentstva a dalších organizacích.

Po první státnici na právech strávil Jaroslav Profous semestr na pařížské Sorbonně, na L'École des sciences politiques. Když nastupoval do posledního, čtvrtého ročníku, musel zároveň narukovat na povinnou vojenskou službu.⁵ Dle tehdy platných zákonů nebylo v průběhu vojny možné studovat, to však Profous nerespektoval a ve studiu pokračoval tajně dál, i když tím samozřejmě riskoval. S velkým štěstím stihl všechny zkoušky, neboť pokaždé dostal od velitele útvaru dovolenou, zpravidla pod

3 PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*, díl I–V. Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1947–1960.

4 Není bez zajímavosti, že mezi Profousovy spolužačky ve třídě patřila i Anna Karlová, později provdaná za Emanuela Šlechtu, politika Československé strany národně socialistické, který v únoru 1948 komunistům pomohl stranu zlikvidovat a byl odměněn ministerským křeslem. Šlechtová se stala ředitelkou nakladatelství Melantrich. V obavě ze zatčení spáchali manželé Šlechtovi 17. března 1960 sebevraždu. Blíže k tomu LÖBL, Karel: *Naděje a omyly. Vzpomínky na onu dobu*. Academia, Praha 2012, s. 273–295.

5 Nepublikované vzpomínky Jaroslava Profouse (poskytnuté Georgem Profousem), New York, nedatováno, kopie v držení autora, s. 15.

Martin Nekola

falešnou záminkou úmrtí v rodině. Další komplikaci představovala vzdálenost. Sloužil totiž u kulometné roty výzvědného 39. pluku generála Grazianiho v Bratislavě a navíc musel ještě dojíždět do školy pro záložní důstojníky v Košicích. Jízdy vlakem do Prahy s kufrem plným učebnic a za dva dny zpět na Slovensko byly jistě vyčerpávající, ale na jeho vynikající studijní výkony měl tento fakt jen zanedbatelný vliv. Během prezenční služby dosáhl dokonce hodnosti podporučíka, což bylo považováno za raritu. Dne 20. října 1932 úspěšně složil poslední rigorózní zkoušku a získal titul doktora práv.⁶ O jeho malém „tajemství“ zřejmě věděli jak nadřízení na vojně, tak profesori, ale všichni k němu chovali sympatie, jak vyplývá z jeho vzpomínek. Celá záležitost pro něj neměla žádnou dohru (Akademický senát navrhl ministerstvu školství plně prominutí právních iregularit při dosažení univerzitního diplomu). Obdržel dokonce nabídku od bývalých vyučujících, aby zahájil kariéru vědeckého pracovníka, ale on se chtěl po skončení vojny v lednu 1933 dát do služeb ministerstva zahraničních věcí. Neúspěch v tomto směru ještě po letech v pamětech hořce odůvodňoval tím, že členům sociální demokracie údajně nebyly dveře tohoto úřadu otevřeny. Musel se tedy poohlížet po jiném uplatnění, což v období vrcholící hospodářské krize znamenalo vážnou potíž. Mezi více než milionem nezaměstnaných se nacházela i velká část čerstvých absolventů. Profous hovořil plyně německy a díky tomu od března 1933 nastoupil jako finanční koncipient u okresního finančního ředitelství v Chebu. Tehdy ještě netušil, že zde setrvá příštích pět let ani jak závažným výzvám bude čelit.

Jako zázrakem jsem dostal zaměstnání v Chebu. Bylo to město zcela německé a tamější finanční ředitelství potřebovalo právníky, kteří uměli česky i německy. Vrhł jsem se do práce a postoupil brzy do tzv. trestního oddělení, které plnilo úlohu okresního důchodkového soudu.⁷ Vyšetřoval jsem a odsuzoval ty, kteří zatajovali daně, pašovali zboží, devizy, zlato a jiné cennosti přes hranice. Bylo to nesmírně zajímavé povolání, stále jsem cestoval, neustále na hranicích, kde jsem často procházel s celníky hlubokými lesy. Vedle toho jsem byl aktivní také politicky. Stal jsem se místním, okresním a nakonec krajským důvěrníkem (tj. předsedou) sociální demokracie na Chebsku a Karlovarsku. To byla už závažná funkce, která spolurozhodovala o tom, kdo by měl být za kraj poslancem či senátorem, kdo zasedne v městských radách atd. Byly to doby velmi intenzivní, nebezpečné pro nás Čechy tam žijící, ale hlavně pro Němce, kteří zůstali věrní Československé republice. Byli to dělníci v továrnách – socialisté, komunisté, drobní zemědělci na vesnicích – stoupenci křesťanských sociálů a zemědělského svazu (strany Deutsche Christlichsoziale Volkspartei a Bund der Landwirte – pozn. autora). V sousedním Německu přišel k moci Hitler a většina Němců v pohraničí se organisovala v nacistické Sudetendeutsche Partei. Do jejího čela se postavil učitel tělocviku z Aše Konrad Henlein. Na jaře 1937 se všechny československé organizace, politické i nepolitické, sjednotily a utvořily jednotnou organizaci,

6 Tamtéž, s. 16–17.

7 Důchodkové soudy (Gefällsrichter) byly pevnou součástí soudní soustavy již od dob habsburské monarchie. Projednávaly lehčí delikty v oblasti poplatků, daní, poštovního, cla, mýta či kolků, o nichž nepříslušelo rozhodovat okresním úřadům. V trestních řízeních týkajících se spotřebních daní působila jako vyšetřující úřady okresní finanční ředitelství, jejichž přednostové zároveň stáli v čele okresních důchodkových soudů. Blíže k tomu viz SCHELLEOVÁ, Ilona – SCHELLE, Karel a kol.: *Soudnictví (historie, současnost a perspektivy)*. Eurolex Bohemia, Praha 2004, s. 119–121.

Polozapomenutý sociální demokrat

abychom ukázali Henleinovcům sílu v našich akcích. Byl to tzv. Akční výbor spojených českých politických stran a přidružených kooperací.⁸ Na mohutné ustavující schůzi jsem byl zvolen prvním a také posledním předsedou. Bylo mně tehdy 29 let.⁹

Bez zajímavosti není ani Profousova vzpomínka na úřední setkání s vůdcem Sudetoněmecké strany (SdP) Konradem Henleinem¹⁰: V jeho automobilu byly nalezeny cizí devizy, což bylo trestné. Poznal jsem tehdy, že nemá žádné zvláštní duševní schopnosti, podle toho, jak na mé otázky odpovídal. K výsledku si přivedl s sebou dva ordnery¹¹, které jsem z kanceláře vyhodil. Zůstali stát jako stráž před dveřmi. Proč jsem to vyšetřoval, třebaže jsem byl tehdy nejmladším členem důchodkového soudu? Přednosta, finanční rada Dr. Voborník byl velmi aktivní úředník, ale bál se. A tak si mě jednou ráno zavola, předal mi spisy proti Henleinovi a řekl: „Pane kolego, vy si s tím budete umět poradit ze všech nejlépe. Ale pozor, vy víte, že agrární strana mu drží palce.“ Řekl jsem, že to vím, ale že my socialisté Henleina rozhodně chránit nebudeme.¹²

Když se poměry v pohraničí vyhrocovaly, stál Profous v epicentru snah o společný postup místních Čechů a Němců proti henleinovcům. Byť si uvědomoval, že čelí mimořádně mocnému protivníkovi a že demokratické síly jsou proti štvavé propagandě v defenzivě, organizoval v regionu řadu veřejných shromáždění. Největší společná česko-německá dělnická manifestace se konala 1. května 1938. K prvomájovým oslavám v Chebu se sešli na hlavním náměstí také příznivci Sudetoněmecké strany.¹³ Dělníci zabrali nedaleké náměstí před divadlem. Profous promluvil k davům z balkonu budovy, načež ještě téhož dne pokračoval jako řečník ve Falknově nad Ohří (od roku 1948 Sokolov), Chodově a Kraslicích. Všude vyzýval občany k důvěře v demokratické zřízení a západní spojence. Měl vystoupení také v pražském rozhlase, přiblížil posluchačům život Čechů v „divokém“ pohraničí a snažil se vyvracet i některé zažitě mýty, například že nálada je polarizovaná čistě národnostně. Opakoval, že mnoho Němců si nepřeje připojení k třetí říši, a vyzýval ke spojení všech odpůrců nacismu na celém území Československa do jednotné fronty. Jako předseda Akčního výboru, vrchol-

8 Blíže viz ŠALÁTOVÁ, Markéta: Český spolkový život v Chebu (1918–1938). In: ŠEBESTA, Pavel (ed.): *Sborník Chebského muzea*. Chebské muzeum, Cheb 2003, s. 208–216. Srov. ŘEHKA, Josef: *Podzim trpkých plodů. Protifašistický odboj 1938 na Chebsku z pohledu pamětníků*. Okresní výbor Československého svazu bojovníků za svobodu, Cheb 1987.

9 Nepublikované vzpomínky Jaroslava Profouse, s. 19–20.

10 Konrad Henlein (1898–1945), původním povoláním bankovní úředník a učitel tělocviku, se v průběhu 30. let stal ústřední postavou sudetoněmeckého hnutí. Založil Sudetendeutsche Heimatsfront, v dubnu 1935 transformovanou do Sudetendeutsche Partei (SdP), která o necelý měsíc později zvítězila v parlamentních volbách. Na podzim 1938 Hitlerovi výrazně napomohl k rozbití Československa, načež byl jmenován Gauleiterem (župním vedoucím) pro Sudetskou župu v rámci třetí říše. Ve funkci setrval až do května 1945, kdy byl zadržen Američany a spáchal sebevraždu.

11 Ordneri byl neformální název pro členy polovojskové organizace Sudetoněmecký sbor dobrovolníků (Sudetendeutsches Freikorps), jež vznikla v září 1938 za účelem destabilizace československého pohraničí. Blíže k této organizaci viz PIVCOVÁ, Zuzana: *Sudetendeutsches Freikorps. Historie a vojenství*, 2011, roč. 60, č. 2, s. 105–108.

12 Nepublikované vzpomínky Jaroslava Profouse, s. 21. Jak věc dopadla Profous nezmiňuje.

13 Působení Sudetendeutsche Partei v Chebu popisuje například TOPINKA, Jiří: Henleinovský puč v Chebu 1938 (1. a 2. část). In: DOUŠA, Jaroslav – SKÁLA, Adam (eds.): *Minulostí Západočeského kraje*, sv. 44 a 45. Albis International, Plzeň 2009 a 2010, s. 112–147 a 220–260.

Martin Nekola

ný představitel sociální demokracie, člen městského zastupitelstva Chebu a rovněž starosta Dělnické tělovýchovné jednoty (DTJ) patřil k nejvýraznějším osobnostem a hrozila mu odpata ze strany henleinovců. Po částečné mobilizaci 20. května ve dvě hodiny v noci na dveře jeho bytu na Sonnerstrasse, která pokračovala výpadečkou přímo k hranicím, zabušili němečtí sociální demokraté a nabídli mu dva ochránce pro případ útoku nacistických bojůvek. Vrcholní politici zajížděli do Chebu jen zřídka, Jaroslav Profous však ještě v průběhu měsíce května zařídil návštěvu předsedy Senátu Františka Soukupa¹⁴, bývalého senátora a prezidentova bratra Vojty Beneše¹⁵, bývalého legionáře a diplomata, redaktora *Národního osvobození* Lva Sychravy¹⁶ a dalších předáků. Ti přednesli na místě projevy a vedli jednání za zavřenými dveřmi se sudetoněmeckými socialisty, s nimiž se shodli na potřebě vytvoření politického systému podobného tomu švýcarskému, tedy jakési federaci národů na podkladě autonomních kantonů, s rovností různých jazyků a zabezpečením národních práv. Jak liché tyto úvahy byly, přibližuje i další pasáž z Profousových pamětí:

Bohužel většina sudetských Němců nemínila na rozkaz Henleina a Hitlera akceptovat nic než rozbití Československa. A v tom je také nynější tragédie jejich i naše. V červenci 1938 jsem odjel na vojenské cvičení, byl jsem tehdy poručíkem pěchoty v záloze, a na to poprvé na dovolenou do ciziny, do Jugoslávie. A tam nás překvapila všechny brozba války. Vrátil jsem se urychleně do ČSR. V září byla vyhlášena mobilizace. Nastoupil jsem nadšeně, jako všichni Češi. [...] Odjížděl jsem na Slovensko do Pezinku, kde sídlil tzv. náhradní prapor pěšího pluku generála Grazianiho. Byli jsme překvapeni neochotou Slováků bojovat. Slovinci byli také poštváni proti nám katolickými kněžími, že prý jsme jim brali náboženství! Velitelem pluku a velitelem praporu byli sice aktivní důstojníci, ale záložní důstojníci byli velitelé rot, či pobočníky velitele pluku a praporu. Stejně tak já. Kdyby nebylo nás záložních důstojníků, tak jsme snad neprovedli vyzbrojení pluku. Aktivní důstojníci se potloukali kdesi po hospodách a vojáci byli ještě třetí čtvrtý den v civilních šatech. A tak jsme se vedení ujali my, záložní důstojníci. Nechali jsme vojáky nastoupit, odpočítali a zařadili je, za jediný den jsme vystrojili a vyzbrojili celý pluk, ovšem navzdory protestům aktivního důstojníka z doplňovacího velitelství. [...] Avšak mobilizace i celá nákladná opevnění celého pohraničí byly zbytečné. Bylo to bolestné a ponižující vidět prosté vojáky, jak s pláčem a vztekem odhazují zbraně a vybrožují. A zase jsme to museli být my, záložní důstojníci, kteří tu broznu novinu o kapitulaci museli oznámit vojákům. To se stalo

14 František Soukup (1871–1940), právník, novinář, politik sociální demokracie. Byl poslancem vídeňské Říšské rady. Patřil k mužům 28. října, kteří roku 1918 vyhlásili samostatné Československo. V první československé vládě zasedl jako ministr spravedlnosti. V letech 1918–1920 poslanec, poté až do roku 1939 senátor (1929–1939 předseda Senátu).

15 Vojta Beneš (1878–1951), bratr prezidenta Edvarda Beneše, pedagog, novinář, činitel krajanského života v USA a funkcionář Československé obce legionářské. V letech 1925–1935 poslanec, 1935–1936 senátor. Druhou světovou válku strávil v USA. Po návratu domů zasedal v Ústavodárném národním shromáždění (1946–1948). V březnu 1948 však rezignoval a odešel zpět za oceán, kde se zapojil do exilových aktivit.

16 Lev Sychrava (1887–1958), právník, činitel prvního odboje ve Švýcarsku a Francii. Později zastával funkci československého velvyslance v Paříži. Po ukončení diplomatické kariéry byl činný v Československé obci legionářské a jako publicista. Druhou světovou válku strávil v koncentračním táboře Buchenwald. Po únoru 1948 emigroval do Velké Británie. V roce 1955 se však vrátil do Československa, čehož tehdejší komunistický režim propagandisticky využil.

Polozapomenutý sociální demokrat

*v Myjavě na Slovensku. Nikdy nezapomenu, kdy jsem já, jenom záložní poručík, předstoupil před shromážděný pluk, zatímco plukovník, majori a štábní kapitáni zapíjeli bolest alkoholem v důstojnické jídelně.*¹⁷

Po odstoupení pohraničí zažádal o propustku, aby mohl odjet do Chebu a vyklidit svůj tamní byt. Ale ještě než se vypravil na cestu, obdržel zprávu, že město už opustili všichni zbývající Češi, dům mezitím obsadil Wehrmacht a zřídil v ní odvodovou kancelář. Mobilizovaní vojáci se v průběhu října vraceli domů. Jaroslavu Profousovi nastalo několikatydenní období pracovní nejistoty, než byl nakonec jmenován přednostou trestního oddělení okresního finančního ředitelství v Hradci Králové. Ve funkci měl k dispozici hned dva úřední vozy a dostatečný příděl benzínu, zároveň byl vybaven doklady, které mu umožňovaly cestovat po celém území druhé republiky (a posléze protektorátu) v kterékoli třídě vlaků. Tato privilegia se velmi hodila pro odbojové aktivity. Poté, co byly rozpuštěny prvorepublikové strany, přešla většina sociálních demokratů do Národní strany práce (vznikla 11. prosince 1938), jež měla představovat umírněnou opozici vůči vládnoucí Straně národní jednoty.¹⁸ Profous do jejích struktur také vstoupil a byl zvolen do krajského výboru na Královéhradecku. Záhy po okupaci se zapojil do odboje. V severovýchodních Čechách se podílel na vybudování Petičního výboru Věrní zůstaneme (PVVZ).¹⁹ Podle svých slov se stal členem tzv. odbojové trojky v Hradci Králové, spolu s docentem Jiřím Frantou²⁰ a odborovým tajemníkem Rudolfem Pytlíkem²¹. Většina autorů ovšem namísto docenta Franty uvádí jakožto třetího ve skupině Vladimíra Hrubého²².

17 Nepublikované vzpomínky Jaroslava Profouse, s. 24.

18 Blíže KUKLÍK, Jan: *Sociální demokraté ve Druhé republice*. Univerzita Karlova, Praha 1993. Srov. TÝŽ: Národní strana práce (1938–1939). In: MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*, 2. díl. Doplněk, Brno 2005, s. 1073–1090.

19 PVVZ programově vycházel z manifestu spisovatelů *Věrní zůstaneme* z května 1938. Sdružoval hlavně levicovou inteligenci, střední zaměstnancké vrstvy i dělníky. Spolupracovalo s ním více než deset odborových svazů. Blíže KUKLÍK, Jan: Spisovatelský manifest a Petiční výbor Věrní zůstaneme. In: HASIL, Jiří (ed.): *Přednášky z 51. běhu Letní školy slovanských studií*. Univerzita Karlova, Praha 2008, s. 148–161.

20 Doc. MUDr. Jiří Franta (1899–1945), specialista v oboru očního lékařství, působil jako primář v Zemské nemocnici v Opavě. Ohrožení republiky nacismem jej přivedlo i k čilé publicistické práci. Přispíval mnoha politickými komentáři do časopisů, jako byly *Nová svoboda* a *Dělnická osvěta*. Po odstoupení Opavy Německu po mnichovské konferenci se přesunul, po krátké zastávce v Olomouci, do Hradce Králové, kde se ujal místa primáře očního oddělení ve Všeobecné veřejné nemocnici. Stal se členem krajského vedení PVVZ v Hradci. Zatčen byl 27. října 1941 a roku 1943 odsouzen k smrti. Trest mu byl posléze snížen na 12 let vězení, avšak Franta zemřel 2. února 1945 v Brandenburku na prasklý žaludeční vřed (podle jiných údajů na vyčerpání organismu a srdeční slabost). I ve vězení psal vědecká pojednání a měl povoleno pokračovat ve výzkumu očních chorob. Blíže POSPÍŠILOVÁ, Jaroslava – BRUNCLÍK, Jan – POKORNÝ, Radek – ŠŮLA, Jaroslav: *Okupace a lidské osudy*. In: TÍŽ: *Když nad Hradcem vlád nacistický prapor. Sborník o životě v Hradci Králové v letech 1938–1945*. Český svaz bojovníků za svobodu, Okresní výbor Hradec Králové ve spolupráci se Státním okresním archivem Hradec Králové a Muzeem východních Čech, Hradec Králové 2010, s. 86.

21 Rudolf Pytlík (1911–?) vystudoval obchodní školu, pracoval v několika bankách, od roku 1935 funkcionář Jednotného svazu soukromých zaměstnanců. V Hradci Králové povýšil do funkce jeho tajemníka. Gestapo jej zadrželo v srpnu 1940. V dalším průběhu války vystřídal plných dvacet osm věznic! Od roku 1945 vedl jako krajský tajemník Revoluční odborové hnutí (ROH) na Královéhradecku, v letech 1948–1954 byl rovněž poslancem Národního shromáždění za KSČ. Blíže BRUNCLÍK, Jan – HLUŠIČKOVÁ, Růžena: *Lidé z Obrany národa a spolupracovníci časopisu V boj ve východních Čechách 1939–1940*. Státní oblastní archiv v Zámruku, Zámruk 2006, s. 220–221.

Martin Nekola

V pamětech vyjádřil Profous zároveň velký dík svému tehdejšímu nadřízenému, vládnímu radovi Hugo Bonnerovi, který o jeho protiněmeckých aktivitách věděl a dlouho je úspěšně kryl. Bonner úzce spolupracoval s protektorátním ministrem financí Janem Kalfusem. Nalezli například cestu, jak z fondů ministerstva skrytě zasílat pravidelnou podporu rodinám, jejichž živitelé byli zatčeni Gestapem.

Profouse do služeb odboje naverboval kapitán v záloze Jan Matzner, občanským povoláním ředitel Československé grafické unie, s nímž sloužil při mobilizaci na Slovensku. Pod krycím jménem dr. Lang dostal od pražského ústředí úkol vydat se do Hradce Králové a vyhledat schopné organizátory. Počátkem července 1939 navštívil také Profouse, který nabídku bez otálení přijal. Krátce poté dorazil s konkrétním zadáním také prof. Vojtěch Čížek, vedoucí politický organizátor PVVZ v hlavním městě. Předal Profousovi rovněž adresu bytu v pražských Střešovicích, kde se v nadcházejících měsících několikrát sešli na konspiračních schůzkách.²³

Těžké časy pod hákovým křížem

Vůbec první porada PVVZ pro severovýchodní Čechy se uskutečnila v bytě docenta Franty v létě 1939, kde si odbojová trojka rozdělila prozatím zpravodajské a publikační úkoly. K sabotážím měla skupina přistoupit až po rozpoutání války. Profousova nová identita nesla jméno dr. Pírko. Aktéři si byli vědomi nutnosti zachovat absolutní diskretnost, sdělovat si navzájem pouze základní údaje o dalších kontaktovaných osobách, bez nebezpečných detailů, jež by v případě brutálních výsledků mohly být vyzrazeny, a tím by ohrozily celou síť. Během léta dostal Profous pověření zahájit opatrnou spolupráci s vojenskou odbojovou organizací Obrana národa (ON) a rovněž s komunistickým podzemím. Jak sám vzpomínal, komunikaci po obou liniích provázely komplikace:

Brzy jsem byl kontaktován reprezentantem ON, plukovníkem Petrem Novákem²⁴, s nímž jsem se pak často stykal a který se účastnil též porad PVVZ, jehož program plně akceptoval. Bo-

22 Vladimír Hrubý (1896–1943) pracoval dlouhá léta u Československých státních drah a byl zároveň činný v Dělnické akademii a Dělnické tělovýchovné jednotě (DTJ) v Hradci Králové. Za války člen krajského vedení PVVZ. Blíže k němu viz BRUNCLÍK, Jan – HLUŠIČKOVÁ Růžena: *Lidé z Obrany národa a spolupracovníci časopisu V boj ve východních Čechách 1939–1940*, s. 49.

23 NA, f. Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor 1945–1968 – nezpracovaný fond, VAŠEK, František – BRUNCLÍK, Jan: *Nezradili přísahu Hippokratovu* (nepublikovaný text), Hradec Králové 1984, s. 32–33.

24 Petr Novák (1891–1976) bojoval za první světové války v československých legiích v Rusku. Za první republiky vystřídal jako důstojník dělostřelectva několik útvarů, od Komárna a Mukačeva až po Bratislavu, a dosáhl hodnosti plukovníka. Po mnichovských událostech pracoval na Okresním úřadě v Hradci Králové a ujal se organizování Obrany národa v celých severovýchodních Čechách. Před masivním zatýkáním počátkem února 1940 na poslední chvíli uprchl do zahraničí. Po krátkém věznění v Budapešti se hlásil v dubnu 1940 u československého exilového vojska. Většinu války strávil ve Velké Británii jako pracovník ministerstva národní obrany pod vedením generála Sergeje Ingra. Po skončení války byl povýšen na brigádního generála, ale komunistický režim jej v dubnu 1948 poslal do výslužby a roku 1950 degradoval. Více k jeho činnosti viz BRUNCLÍK, Jan: Brigádní generál Petr Novák – velitel Obrany národa v severovýchodních Čechách. In: *Královéhradecko. Historický sborník pro poučenou veřejnost*. Státní oblastní archiv v Zámruku et al., Hradec Králové 2005, s. 175–185.

Polozapomenutý sociální demokrat

bužel, jak vysocí důstojníci měli ve zvyku, ale v tomto případě i z důvodů praktických, jmenoval ke mně jako styčného důstojníka štábního kapitána Jana Hošta, který byl služebně přidělen také do mého oddělení na okresní finanční ředitelství, kde ovšem nedělal nic. A to bylo jen počátkem katastrofy. [...] Styk s komunisty probíhal přes profesora Purkyně²⁵, učícího tuším na reálce. Závěr naší porady byl z hlediska politického zaměření zcela negativní. Prof. Purkyně, třebaže projevil ochotu s námi spolupracovat propagačně proti nacismu, prohlásil zcela nekompromisně, že považuje válku mezi Francií, Anglií a nacistickým Německem za válku dvou buržoasních systémů, prostě zcela ve smyslu tehdejší moskevské indoktrinace, na kterých on jako komunista nemá zájem, ale nemůže souhlasit s nacismem jakožto politickým směrem, a proto je ochoten komunikovat s námi. Moje argumentace, že bojujeme především jako Čechoslováci, jej ponechala zcela chladným. Výsledkem toho bylo důstojné protinacistické vystoupení u příležitosti 28. října 1939 (není jasné, o co se jednalo – pozn. autora) a distribuce odbojových letáků a novin v továrnách, třebaže to byla především aktivita naše, nikoliv komunistů...²⁶

Profous koordinoval činnost PVVZ v Hradci Králové, Pardubicích a Jaroměři, kromě toho občas přivážel letáky vytisknuté pražským ústředím. Dle svých vzpomínek v metropoli jednal zejména s pedagogem Dr. Vojtěchem Čížkem a redaktorem listu *Národní osvobození* Antonínem Pešlem²⁷, který fungoval jako spojka k další odbojové centrále, Politickému ústředí. V Hradci míval každý čtvrtek schůzky s Novákem v hotelu Střelnice a v různých bytech se zbylými členy krajského vedení PVVZ. Cítil také na získání spolehlivých spojek v důležitých protektorátních úřadech, především na ředitelství drah a na centrálním poštovním úřadě v Praze.

Celkem brzy se to podařilo, za pomoci sociálně demokratického krajského důvěrníka Franty Klabana²⁸, který mně doporučil soudruha Vladimíra Hrubého, inspektora na ředitelství drah, a poštovního adjunkta Jaroslava Otavu z centrální pošty. Spolupráce s nimi a výsledky jejich statečné práce se prokázaly být vůbec nejdůležitější v naší protinacistické činnosti. Inspektor Hrubý měl přehled o všech transporthtech německé armády na východ při přípravě tažení do

25 Jiří Purkyně (1898–1942) studoval na Lékařské a posléze na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Od roku 1923 vyučoval dějiny a hospodářský zeměpis na obchodní akademii v Hradci Králové. Po německé okupaci měl jako redaktor na starosti komunistický mobilizační časopis *Čin*. Jeho první číslo vyšlo v září 1939. Patřil k vedoucím představitelům ilegální organizace KSČ. Byl zatčen v květnu 1940 a popraven 15. září 1942, aniž byl během brutálních výslechů prozradil jiné osoby zapojené do odboje. Blíže POSPÍŠILOVÁ, Jaroslava – BRUNCLÍK, Jan – POKORNÝ, Radek – ŠŮLA, Jaroslav: *Okupace a lidské osudy*, s. 40–41.

26 Nepublikované vzpomínky Jaroslava Profouse, s. 38.

27 Antonín Pešl (1891–1942), novinář a publicista, během první světové války jeden z organizátorů československých legií a představitel odboje v Itálii. V meziválečném Československu byl funkcionářem sociální demokracie a Československé obce legionářské a působil coby zahraničněpolitický redaktor listu *Národní osvobození*. Po německé okupaci koordinoval odbojovou činnost Obrany národa a Politického ústředí. V září 1940 byl zatčen a dva dny před Štědrým dnem 1942 popraven v berlínské věznici Plötzensee. Více k němu viz *Online encyklopedie ČSSD* – <http://www.historicssd.cz/p-q/pesl-antonin/> (citováno k 14. 1. 2016).

28 František Klaban (1891–1963) pracoval jako přednosta dělnické nemocenské pojišťovny v Hradci Králové. Od roku 1937 náhradník ústředního výkonného výboru (ÚVV) ČSSD. Kvůli činnosti v Obraně národa byl v roce 1941 zatčen a vězněn do konce války. Poté byl předsedou sociálních demokratů na Hradecku. Kvůli nesouhlasu s prokomunistickým křídlem Zdeňka Fierlingera byl zbaven funkce a vyloučen ze strany. Komunistická justice jej odsoudila na 14 let do vězení. Více k němu viz *Online encyklopedie ČSSD* – <http://www.historicssd.cz/k/klaban-frantisek/> (citováno k 14. 1. 2016).

Martin Nekola

Polska. Otava měl zase možnost kontrolovat všechnu poštu určenou pro hradecké Gestapo a jiné složky. Scházeli jsme se pravidelně jednou až dvakrát týdně na Ulrichově náměstí, kde tehdy bylo ředitelství drah, nebo přímo na hlavním nádraží. Ale za největší úspěch celé činnosti PVVZ v severovýchodních Čechách považuji Dr. Milostného.²⁹ Byl to mladý lékař přidělený hradecké nemocnici jako internista. Byl též synovcem biskupa Mořice Píchy. Třebaže měl dívku svého srdce, Češku, předstíral lásku k sekretářce hradeckého Oberlandrata (vrchní zemský rada – pozn. autora) a získal si její důvěru do té míry, že se od ní dozvěděl všechny důvěrnosti úřední sdělené jejímu šéfovi. Úřední zprávy, seznamy udavačů, úkoly pro německé úřady v Protektorátu. Bylo to opravdu terno!³⁰

Probíhala častá jednání s Obranou národa, nicméně účastníci se shodli na nutnosti zachovat síť obou organizací oddělené, aby do nich nemohli snadno proniknout donašeči Gestapa. Že to byla správná úvaha, se ukázalo hned první a druhý týden v únoru 1940, kdy Němci takřka naráz rozbili struktury ON. Úder byl řízen centrálně na celém území protektorátu. Profous měl od počátku výhrady k příliš těsným svazkům s vojenskou organizací. Kritizoval především její nedostatečnou konspiraci. Vyhověl ale důraznému přání vedení PVVZ a vešel s ní do styku. K rozbití ON připojuje následující komentář:

Pobočník plukovníka Nováka kapitán Hošt mně jako vedoucímu politické odbojové organizace přinášel vzkazy a já po něm posílal především peníze. Vojáci všude jenom potřebují peníze, a to hodně peněz. A v tom našem spojení s vojáky začala tragédie celého odboje. Důstojníci se někde v Brně opili a v hospodě vykřikovali, jak se na Němce připravují. Gestapáci je pozatýkali a páni důstojníci mluvili. Tak byl prozrazen i plukovník Novák, kterému jsem já sám pomáhal k útěku do Jugoslávie. Když ho nechytily, zatkli pobočníka Hošta. Za cigarety a povolené návštěvy manželky prozradil všechno, i to, co se jen dohadoval, například že já jsem šéfem celé odbojové organizace...³¹

Vlna zatýkání pokračovala i v nadcházejících měsících až do léta 1940. V severovýchodních Čechách se ocitlo za mřížemi asi sto třicet lidí napojených na ON.³² Prokazatelní vedoucí a koordinátoři, případně ti, u nichž byly objeveny zbraně, byli odsouzeni k trestu smrti. S obnovou organizace začal koncem roku 1940 major Josef Matohlína, jemuž se povedlo oživit okruh spolupracovníků odboje v Náchodě, Orlicích horách a na Rychnovsku.

PVVZ oproti tomu zůstával zatím téměř nedotčen. Pouze okolo Profouse s Pytlíkem se na základě výslechů Hošta utahovala smyčka. Profous byl v květnu 1940 osobně varován hradeckým vězeňským lékařem, že všichni zatčení jsou přímo dotazováni na spojení s ním. Odjel se poradit k Antonínu Pešlovi do Prahy, zda nemá

29 Karel Milostný (1913–1943) působil jako rentgenolog v královéhradecké nemocnici, kde ukrýval vysílačku a rozmnožovací stroj, na kterém tiskl letáky a falešné dokumenty pro odbojáře. Několik zraněných z jejich řad také tajně léčil. Zatčen byl v říjnu 1941 a rozsudek smrti si vyslechl v květnu 1943. Své úvahy z posledních týdnů života zachytil na motácích, které se podařilo propašovat ven z vězení. Blíže viz BRUNCLÍK, Jan: MUDr. Karel Milostný 1913–1943. In: WOLF, Vladimír (ed.): *Život s historií. Sborník příspěvků k poctě PhDr. Růženy Hlušíkové*, CSc. Vydáno jako samizdat jejími přáteli, Hradec Králové – Trutnov 2009, s. 13–19.

30 Nepublikované vzpomínky Jaroslava Profouse, s. 39–40.

31 Tamtéž, s. 40.

Polozapomenutý sociální demokrat

následovat plukovníka Nováka a prchnout za hranice. Pešl se domníval, že jde pouze o planý poplach a záměrný pokus Němců vyprovokovat odboj k unáhleným krokům, a doporučil mu stáhnout se na šest týdnů z Hradce Králové a počkat na vývoj situace. Vládní rada Bonner úředně nahlásil, že Profous prodělal srdeční záchvat a stráví několik týdnů v nemocnici. Ten místo toho odjel do Prahy, kde přebýval u známých a strýce, a dočasně zcela utlumil své odbojové aktivity. Když se po něm celých šest týdnů v bytě ani v zaměstnání nikdo nesháněl, vrátil se do Hradce a začal znovu pracovat. Jako přednosta trestního oddělení vyšetřoval i nelegální vývoz valut a zlata firmami z protektorátu do zahraničí. Ministr financí Kalfus důvěrně nařídil nepředávat podobné kauzy Němcům, ale vyřizovat je vlastními silami jako devizové trestné činy s mírnějšími sankcemi, většinou formou pokut. Profous v této souvislosti dostal k řešení kauzu židovského majitele koželužny poblíž Hradce, na nějž přišlo udání, že manipuluje s fakturami a vyváží zboží. Delegoval případ na podrízeného, který po zmíněném podnikateli požadoval vysoký úplatek s výhrůžkou, že jinak vše nahlásí Gestapu. Když Profous nepříjemné chování odhalil, viníka okamžitě suspendoval. Následujícího dne, 11. července 1940³³, ho ale přišlo zatknout Gestapo (pravděpodobně i částečným přičiněním propuštěného zaměstnance), konkrétně komisař Schäfer, vystudovaný právník, kterého Profous dobře znal, neboť ho dotýčný čas od času úředně navštěvoval na finančním ředitelství kvůli projednávání devizových případů. Debatovali spolu korektně a na odborné úrovni, ale Profous jej bez obalu upozorňoval na to, které záležitosti spadají do pravomocí protektorátních úřadů, a Gestapo tak nemá nárok nijak zasahovat. I tentokrát Schäfer vystupoval klidně a ujistil ho, že půjde pouze o formální výslech, sotva na hodinu, a že toho dne přirozeně ještě stihne dokončit rozdělanou práci. Již ve voze, směřujícím k sídlu hradeckého Gestapa, ovšem bylo jasné, že se Profousův nedobrovolný pobyt ve spárech nacistického represivního aparátu protáhne. Komisař mu stroze oznámil, že je zatčen pro podezření z velezrádné činnosti. Profous se pokoušel právně argumentovat, že se jako občan protektorátu nemohl dopustit zrady na třetí říši, ale pochopil vážnost situace, když do vyšetřovací místnosti přivedli již dříve zadrženého kapitána Hošta, jenž vypovídal a označil Profouse za hlavu odboje v celém kraji. První výslech probíhal bez jakýchkoli výhrůžek nebo násilností, Profous konfrontovaný s Hoštem nejvážnější obvinění zapíral. Přiznal jen, že znal plukovníka Nováka, občas od něj dostával obálky s neznámým obsahem a předával je dál cizím osobám. Ale jakékoli zapojení do financování protiněmeckých sabotáží odmítal a požadoval setkání tváří v tvář s Novákem. Věděl, že jmenovaný je dávno v bezpečí, a doufal, že touto obstrukcí dosáhne svého brzkého propuštění. Přepočítal se však a skončil na samotce v budově soudu.³⁴ S pomocí zná-

32 Blíže viz BRUNCLÍK, Jan – HLUŠIČKOVÁ, Růžena: *Lidé z Obrany národa a spolupracovníci časopisu V Boj ve východních Čechách 1939–1940*, s. 31–38.

33 ABS, f. Německé soudy v říši 1939–1945 (141), sign. 141-252-20, obžalovací spis J. Profouse.

34 Za zmínku stojí, že zde měl Profouse na starosti dozorce Alois Kolínský, později člen SS a proslulá postava komunistické propagandy. Z pankrácké věznice vynášel motáky psané Juliem Fučíkem. Oba se setkali i po válce, když Profous Kolínského propustil ze státních služeb za opakované krádeže a zpronevěru ve Fondu národní obnovy a Osídlovacím úřadě, ale na nátlak KSČ jej musel přijmout zpět. Nepublikované vzpomínky Jaroslava Profouse, s. 48.

Martin Nekola

mého vězeňského lékaře Ladislava Vančury předstíral zánět slepého střeva doufaje, že bude dopraven na operaci do civilní nemocnice, odkud by mohl snáze uprchnout. Tento pokus však selhal, stejně tak mu neprošlo, když předstíral psychickou chorobu.

Dne 9. srpna 1940 se za mřížemi ocitl i Rudolf Pytlík. Z jeho možné výpovědi měl Profous skutečné obavy, neboť dotyčný věděl o všech akcích, jménech a strukturách PVVZ. Ač fyzicky sláb a trvale čelící brutálnímu mučení gestapáků, Pytlík prozradil jen to, že od Profouse několikrát obdržel letáky k distribuci. Výsledky obou mužů trvaly dlouhé měsíce. Z Hradce Králové byli převezeni do věznice v saském Budyšině, kde jim pomohla náhoda k tomu, že mohli „zkoordinovat“ své výpovědi. Obdrželi totiž celý vedle sebe a před výslechy trávili noci vyřukáváním vzkazů Morseovou abecedou do stěny.³⁵ Vyšetřovatelé z hradeckého Gestapa pravidelně přijížděli s novými důkazy. Ačkoli zatím neměli v ruce nic zásadního, Profous měl oprávněný strach, že brzy zatknou i Otavu, Frantu a Hrubého, čímž by byl jeho osud zpečetěn. Musel bezpodmínečně vyslat zprávu do Hradce, aby spojenci z PVVZ věděli, k čemu a v jakém rozsahu se přiznal během několikaměsíční vazby, a naopak co si Gestapo pouze domýšlí. Pomohla mu šťastná náhoda. Sblížil se s postarším lužickosrbským dozorcem Nowakem a debatovali spolu o umění a literatuře. Když z výsledků vycítil, že komisař Schäfer v Hradci co nevidět chystá další razie a zatýkání podezřelých, mistrovsky před ním sehrál stav hluboké deprese a očekávání brzkého rozsudku smrti. Naoko si zoufal, že nemůže napsat ani pár řádek na rozloučenou manželce a poslat svůj kvalitní drahý kožík bratrovi. Nowak se nabídl, že mu v noci přinese do cely krabici, do níž může kožík zabalit, a on hned další den pošle zásilku rodině do protektorátu. Profous napsal osobní vzkaz bratrovi Jiřímu a nenápadně se v něm zmínil o potřebě opravit u kožíku starou podšívku. Pod ní ukryl kapesník s mnohem podrobnější zprávou a instrukcemi pro PVVZ, a doufal, že se včas dostanou k odpovídajícím adresátům.³⁶ Stalo se tak a díky odvážnému kousku ani v říjnu 1941 zatčení Jiří Franta, Karel Milostný a Jaroslav Otava nevyzradili citlivé podrobnosti o spojení s Profousem a společných operacích v rámci PVVZ.

Dne 7. dubna 1941 poslal soud v Budyšině Jaroslava Profouse za aktivity proti Říši do káznice v Rottenburgu na Neckaru v Bádensku-Württembersku. Shromáždila se tam homogenní skupina politických vězňů z východních Čech. Pracovali v kamenném dole nebo na polích cukrové řepy.³⁷ Na podzim 1942 byl Profous odvezen do Stuttgartu k jednání lidového soudu (Volksgesichtshof). Obával se trestu smrti, ten ostatně navrhoval prokurátor, který ho označil za intelektuálního vůdce odboje v Hradci Králové. Pro nedostatek důkazů a změněnou výpověď kapitána Hošta odešel pouze s desetiletým trestem. Nevrátil se již do Rottenburgu, ale putoval do věznice v bývalém benediktinském klášteře v bavorském Kaisheimu. Asi stovka vězňů, mezi které patřil třeba budoucí generální tajemník Československé strany lidové Adolf Kli-

35 Tamtéž, s. 56–57.

36 Tamtéž, s. 58.

37 Profous věnoval letům stráveným v nacistických žalářích přes čtyřicet stran svých vzpomínek. Detailně popsal jejich fungování, mezilidské vztahy, změny atmosféry v souvislosti s pokračující válkou. Pro badatele mapující věznění českých odbojářů mimo protektorát představuje text unikátní pramen.

Polozapomenutý sociální demokrat

mek, v ševcovských dílnách opravovala obuv pro Wehrmacht. Díky místnímu varhaníkovi měli možnost zpívat v církevním sboru. Občas od farníků dostali nějaké potraviny nebo propašovali z kostela noviny s aktuálními zprávami z fronty. Stávalo se, že sadističtí dozorcí drobné prohrěšky odhalili a tvrdě je trestali. Například Profouse nechali týdný spát na betonové zemi v chladném sklepe, vyrazili mu několik zubů a způsobili mu krvácení na plicích.

Od počátku roku 1944 probíhaly časté nálety amerického a britského letectva na okolní města, Nördlingen, Augsburg či Ingolstadt. Osvobození se blížilo. V listopadu 1944 byli vězni převezeni do továrny na výrobu dělostřeleckých granátů v městečku Löpsingen. Vedle Čechů tam pracovaly také skupinky Francouzů, Řeků, Rusů a dalších. Profous dostal na starost chod jedné z dílen. Práci se spoluvězni úspěšně sabotovali, výrobky byly nekvalitní a soustruh se jejich přičiněním často porouchal. Kvůli náletům byli několikrát evakuováni a absolvovali vyčerpávající dlouhé pochody do různých úkrytů a věznic, mezi kterými nechyběla ani slavná pevnost v Landsbergu na Lechu, kde Adolf Hitler sepsal *Mein Kampf*. Tam se také dočkali konce války.

Uložili nás do sálů, kde jsme byli napěchováni jako slanečci ležící na boku jeden vedle druhého, na nepřítisť čerstvé a čisté slámě. Bylo to v polovině dubna 1945, kdy vstoupil esesák a oznamoval nám, že zemřel ten americký gangster, prezident Roosevelt, původce všeho neštěstí. A nyní se Anglie, Francie a ostatní západní velmoci připojí na naši stranu proti barbarskému Rusku a vy tady všichni chcípnete. Netěšte se, že se vrátíte domů! Přiznám se, že to přece jenom našimi nadějemi otrásl. [...] Byli jsme v rohové cele a naproti nám podobná cela vzdálená ne víc než pět metrů. Byli v ní mladší a lépe informovaní vězni. Stáli v oknech a volali na nás novinky. Byli informováni, jak daleko jsou Američané, říkali nám, že velitel pevnosti dostal příkaz zastřelit všechny politické vězně, a jsou-li mezi námi nějakí, nemáme dovolit vyvléct je ven z cel. A stalo se to na můj svátek, 27. dubna 1945. V pevnosti rozruch, dozorcí při otevření cel, k tomu, aby rozdali jídlo, chodili beze zbraní. Hlásil jsem, že jsem nemocen, že mám vysokou teplotu a chci nutně vidět lékaře. [Dozorce] Řekl, že lékaře už nebudeme potřebovat, a rozdál nám kousek krvavého salámu a dvě brambory. Čekali jsme s napětím, co se bude dít. Najednou hluk, křik a cely naproti volaly: „Už jsou tady!“ Otevrou se dveře cely, vstoupí americký voják s puškou v ruce, colt zastrčený v nohavici u kalhot a ptá se: „Criminal or political prisoners?“ Německý dozorce chtěl přirazit dveře a řekl: „Kriminelle.“ Zabránil jsem tomu strčením nohy mezi dveře a zvolal: „Nein, we are all political prisoners!“ Voják nařídil otevřít dveře a my všichni se vyhnuli na chodbu. S údivem jsme viděli, jak esesáci beze zbraní otevírají všechny cely. Byly to historické okamžiky, mít pocit volnosti a svobody.³⁸

Jaroslav Profous vážil v tu dobu pouhých padesát šest kilogramů a kvůli neustávající bolesti na plicích se strchoval, že má tuberkulózu. Vyšetření americkým vojenským lékařem ukázalo, že jeho zdravotní potíže nejsou život ohrožující. Se spoluvězni napjatě poslouchali rozhlas se zprávami o dění v Čechách a záhy také o propuknutí Pražského povstání. Když nacisté kapitulovali, Američané odvezli Profouse s dalšími na nákladním voze do Rokycan, odkud pokračoval vlakem až do Prahy. Po první noci na svobodě strávené u strýce v Karlíně se vydal do Hradce Králové. Doma zjistil, že jeho první žena Marie (roz. Šolarová) po dlouhém odcizení navázala vztah s jiným mužem.

Nijak jí to nevyčítal a formální rozvod se vyřídil velmi rychle. V šestatřiceti letech byl opět zcela nezávislý. Známý lékař mu kvůli zdravotním potížím z vězení a podvýživě nedoporučoval návrat do aktivní politiky spojený se schůzováním dlouho do noci, stresem, kouřením a alkoholem. Odmítl tedy nominaci sociální demokracie do Městského národního výboru v Hradci Králové a odjel na statek do Opatovic u Přerova ke známým, kde strávil nějaký čas odpočinkem v přírodě. Několik měsíců pak pobýval v Szontaghově sanatoriu ve Starém Smokovci ve Vysokých Tatrách, kde se zcela zotavil. Počátkem listopadu 1945 vyslyšel naléhání ČSSD, aby přijel zpět do Prahy.

Podivné roky

Důvod, proč strana žádala, aby se zapojil do politického života v metropoli, bylo jmenování do vysoké funkce v nově zřízeném Fondu národní obnovy a Osidlovacím úřadu (FNO-OÚ).³⁹ Profous vzpomínal na náročnost úkolu, před který byli úředníci postaveni: *FNO-OÚ měl spravovat všechny nezemědělské majetky odsunutých Němců, zrádců a kolaborantů. Byl to nesmírný úkol. Tento majetek se odhadoval zkusmo na 300 miliard korun! Obsahoval vše od osobních svršků odsunutých po milionové hodnoty továren, které v té době ležely nejvíce ladem. Budovy chátraly, stroje rezavěly, zásoby na dvoře se rozkrádaly nebo podlehaly přírodní zkáze. Snažil jsem se uvést do chaosu řád, život, produkci. Nadto přicházeli majitelé židovských továren či jejich potomci a žádali navrácení majetku. Museli ale většinou přiznat, že jejich otcové a dědové se nejenom hlásili k německému jazyku a národnosti, ale také násilně poněmčovali rodiny svých zaměstnanců. Ale nyní byli obětmi hitlerovského teroru a žádali továrny zpět. Všechny zmíněné židovské majetky byly soustředěny v tzv. Národní správě majetkových podstat, do které se přesunuly například majetky bývalého židovského vystěhovaleckého fondu.⁴⁰ [...] Snažil jsem se od listopadu 1945 do února 1948 skutečně spravovat rozsáhlé majetky FNO-OÚ s péčí řádného hospodáře. Pronajímал jsem tovární budovy či jiné objekty lidem, kteří slibovali, že se o ně budou starat a nad to tam zřídí výroby, kde zaměstnají lidi. To ovšem bylo spojeno s nevlí, ba zásadním odporem Komunistické strany. Předsedou*

39 Osidlovací úřad (OÚ) v Praze byl zřízen na základě dekretu prezidenta republiky č. 27 Sb. ze 17. července 1945, o jednotném řízení vnitřního osídlení. Fond národní obnovy (FNO) při Osidlovacím úřadě byl ustaven dekretem č. 108 Sb. ze dne 25. října 1945, o konfiskaci nepřátelského majetku a FNO. OÚ se stal samostatným úřadem při ministerstvu vnitra, se sídlem v Praze a působností vymezenou na Čechy, Moravu a Slezsko (pro Slovensko vznikl obdobný úřad sídlící v Bratislavě). Do jeho působnosti spadalo jednotné řízení a usměrňování vnitřního osídlování, vedení příslušných statistických údajů, navrhování směrnic pro odsun obyvatelstva z oblastí určených pro nové osídlení a příprava plánů osídlení. FNO měl plnit úkoly související s dočasnou správou, tedy zajištěním, převzetím, úschovou, udržováním konfiskovaného majetku a jeho přerozdělením OÚ. Blíže ŘEHÁČEK, Karel: Osidlovací úřad a Fond národní obnovy v Praze. Umístění, personální obsazení a organizační struktura centrály a oblastních úřadoven v letech 1945–1951. In: DRAŠAROVÁ, Eva (ed.): *Paginae historiae 19. Sborník Národního archivu*. Národní archiv ČR, Praha 2011, s. 158–204.

40 Vystěhovalecký fond pro Čechy a Moravu vznikl jako součást Ústředny pro židovské vystěhovalectví v Praze (Zentralstelle für jüdische Auswanderung in Prag) v březnu 1940, s kompetencí spravovat zabavovaný majetek židovských nadací a spolků. Z části prostředků fondu se financovaly přímo deportace do koncentračních táborů. Blíže k tomu viz MILOTOVÁ, Jaroslava: Ústředna pro židovské vystěhovalectví v Praze. Geneze a činnost do počátku roku 1940. In: *Tereziánské studie a dokumenty*. Nadace Tereziánská iniciativa, Praha 1997, s. 10–29.

Polozapomenutý sociální demokrat

Osidlovacího výboru v Národním shromáždění byl jednoruký „hrdina od Sokolova“, komunistický poslanec Bedřich Steiner⁴¹. Prohlašoval neustále, opakoval se často, že vláda Klementa Gottwalda se snaží, aby kapitalisty vyřadila z produkce, ale že prý sociální demokrat Profous, proti jasným intencím Národní fronty, dělá vše, aby se kapitalistické krysy všemi dírami do produkce vracely. A tak snad nebylo týdne, abych nebyl pozván na schůze Osidlovacího výboru sněmovny k zodpovědnosti. A tam jsem si vždy uvědomil, že soudruh Steiner byl odborně připraven, zatímco zástupci ostatních stran jen přizvukovali, respektive se k názorům komunisty zbaběle připojovali.⁴²

Profous se pustil do práce v úřadu, který nejprve sídlil v jednom z paláců v Jiřské ulici na Hradčanech, než po několikaletém stěhování kvůli nevyhovujícím prostorům definitivně zakotvil v karlínské Invalidovně. V čele FNO-OÚ stál předseda Karel Moudrý, někdejší generální tajemník národně socialistické strany, který podle Profouse na post již fyzicky nestačil a měnil se ve snadno ovladatelnou loutku komunistů. Pozici místopředsedy zastával významný předák lidové strany z Brna Ondřej Horáček. Nejvyšším úředníkem byl ministerský rada ministerstva vnitra Karel Ludwig. V prosinci 1947 jej vystřídal komunist Viktor Knapp, později významná postava komunistické justice a právní teoretik.⁴³ Profous působil jako Ludwigův zástupce s funkcí generálního tajemníka a vedle toho i jako přednosta jednoho ze sedmi odborů úřadu⁴⁴. Jednalo se o Odbor správy majetku, jemuž podléhala Úřadovna pro správu stavebního inventáře a materiálu při Fondu národní obnovy a Národní správa majetku obětí perzekuce. Spravoval živnostenský, průmyslový a lázeňský majetek, odpovídal za likvidaci a demontáž zařízení zastavených průmyslových podniků, organizoval prodejní akce movitého majetku, řídil práci skladů FNO v regionech a plnil celou řadu dalších povinností.⁴⁵ Profous občas vstupoval i do vyšetřování nezákonného jednání s Němci ve sběrných táborech a při odsunu. Navzdory neblahé zkušenosti z válečných let dokázal oddělit emoce a jednat čistě podle práva. Necítil k Němcům žádnou zášť, hleděl dopředu. Vystupoval dokonce jako svědek v procesech proti několika bývalým dozorcům z Budyšína a Kaisheimu, a nikterak neprahnul poslat tyto lidi na popraviště.

Vykonávání všech činností FNO-OÚ bylo nesmírně komplikované, především zpeněžení majetku, který spadl do kategorie konfiskátů ve prospěch československé-

41 Bedřich Steiner (1913–1983), původním povoláním právník, bojoval za druhé světové války v československé jednotce v SSSR, zúčastnil se Slovenského národního povstání a utrpěl těžké zranění. V parlamentních volbách v květnu 1946 byl zvolen poslancem za KSČ. V Národním shromáždění setrval až do roku 1954, přičemž v letech 1949–1951 zastával i funkci náměstka ministra vnitřního obchodu. Blíže k němu viz ARBURG, Adrian von: Konstrukteři nového pohraničí. Aktéři sídelní politiky a naplňování jejich vizí. *Dějiny a současnost*, 2010, roč. 32, č. 7, s. 14–17.

42 Nepublikované vzpomínky Jaroslava Profouse, s. 81–82.

43 Viktor Knapp (1913–1996), původně novinář, byl po válce jako člen KSČ zvolen poslancem Národního shromáždění a funkcionářem Osidlovacího úřadu. V letech 1948–1954 vedl politický odbor Kanceláře prezidenta republiky. Zároveň byl od roku 1951 profesorem občanského práva a později ředitelem Ústavu státu a práva Československé akademie věd a delegátem ČSR při UNESCO. Blíže k němu viz KNAPP, Viktor: *Proměny času. Vzpomínky nestora české právní vědy*. Prospektum, Praha 1998.

44 I. odbor Organizační a inspekční, II. Prezidiální, III. Právní, IV. Osidlovací, V. Zjišťovací, VI. Správa majetku a VII. Finanční. Blíže k nim viz ŘEHÁČEK, Karel: *Osidlovací úřad a Fond národní obnovy v Praze*, s. 158–204.

45 Tamtéž, s. 184–185.

Martin Nekola

ho státu a představoval asi čtvrtinu veškerého národního jmění. Co do kvantity šlo od individuálních movitých položek (nábytek, umělecké předměty, motorová vozidla, šperky) až po celé živnosti a továrny, v neposlední řadě pak i o náročný transfer strojů z likvidovaných závodů do podniků československého průmyslu. Úspěšnému plnění zadaných úkolů navíc bránil fakt, že FNO začal fungovat pozdě a velká část relevantního majetku už byla odcizena nebo zničena. Kladl se důraz na jednotnost přístupu a co nejužší spolupráci například s národními výbory na všech stupních. Ustavovaly se nejružnější meziresortní komise, které projednávaly legislativní a normativní záležitosti transferu majetku i procesu osidlování pohraničí. Ale ani obraz budovatelského úsilí a pozitivní spolupráce napříč stranami, jenž byl servírován veřejnosti, nemohl zakrýt skutečnost, že činnost FNO-OÚ od počátku provázely tvrdé politické střety. České strany Národní fronty paritně delegovaly do orgánů fondu v Praze své zástupce. Ústřední roli hráli komunisté, za sociální demokracii ve vysoké funkci působil ještě Martin Rais, stoupenec Fierlingera prokomunistického křídla. Profous marně zápolil s dominantními soupeři. V poválečném rozložení sil a společenské atmosféře to ostatně ani nebylo příliš možné.

Aparát KSČ pracoval na plné obrátky především v pohraničí, kde přiděloval, či správněji dával do Národní správy zkonfiskovaný majetek. Tehdejší ministr zemědělství [Július] Ďuriš začal spolu s Josefem Smrkovským (tehdejším předsedou Národního pozemkového fondu – pozn. autora) jezdit po pohraničních okresech a vydávat slavnostně vlastnické dekrety lidem, kteří spravovali, nebo spíše za pomoci ještě zbylých laciných německých pracovních sil rozkrádali podstaty zemědělských usedlostí. My ve Fondu jsme podobné psychologicky velmi působivé akce nedělali, poněvadž jsme se cítili vázání zákonem. To ovšem využili komunisté, kteří nás na schůzích v pohraničí obviňovali z byrokratismu a politických machinací, zatímco jedině oni, komunisté, prý pečovali o drobného prostého člověka. A uspěli. Výsledek voleb je známý. Dostali v pohraničí nadpoloviční většinu hlasů, přebrali místní a okresní Národní výbory a začali hospodařit zcela po svém...⁴⁶

Jaroslav Profous coby výrazný kritický hlas a „reakcionář“ ve FNO-OÚ nezažíval jednoduché časy. Silily tlaky na jeho odvolání. Měl k dispozici služební vůz s řidičem komunistou, který se ve slabé chvíli přiznal, že má za úkol podávat pravidelná hlášení o tom, s kým se Profous sešel a kam jel. Zostřující se zápasy uvnitř úřadu, Národní fronty i samotné sociální demokracie vnímal velmi citlivě a očekával brzký střet.

Byl podzim 1947, sociálně demokratická strana byla rozpolcena zveřejněnou dohodou o její úzké spolupráci s komunisty, kterou zaranžovali bez vědomí ústředního výboru [Zdeněk] Fierlinger, [František] Tymeš a [Blažej] Vilím. Muselo to být odvoláno, takový to způsobilo odpor! Došlo k brněnskému sjezdu, odstranění Fierlingera, zvolení [předsedy strany Bohumila] Laušmana. Schylovalo se k tragickému únoru 1948. A tu se jasně pamatuji na následující epizodu, kterou schválně zaznamenávám podrobně, ježto vrhá světlo na možnou, podle mého názoru jistou konspiraci mezi některými členy stran. Počátkem ledna 1948 byla plenární schůze organizace 1. a 2. odboje FNO-OÚ. Takové organizace odboje pracovníků byly na všech centrálních úřadech. Předsedal jsem této schůzi jako politický vězeň a její předseda. Mým zástupcem byl komunist, ing. Jarů. Byli jsme v hluboké ideologické diskusi o našich úkolech. Najednou

Polozapomenutý sociální demokrat

se vrátil do sálu redaktor Adolf Vodička (řídil časopis Osidlování) a pronesl plamennou výzvu: „Právě jsem byl informován, že ministři reakcionářských stran vyvolali vládní krizi a rezignovali. Je to útok na pokrokový směr revoluční vlády Klementa Gottwalda! Vyzývám všechny komunisty, aby každý nastoupil na jemu připravené místo v tomto historickém zápase.“ Jako zázračným proutkem všichni komunisti opustili sál. To bylo k večeru. Telefonoval jsem do sekretariátu strany Blažejí Vilímovi (generální tajemník ČSSD – pozn. autora) a ptám se, co se děje. Nevěděl o ničem. Telefonoval ještě večer a žádal mě, abych mu oznámil, kdo vyvolal takovou paniku, a pohnal [ho] k odpovědnosti. Teprve za pět týdnů se skutečně odebralo to, co tehdy předčasně soudruh Vodička, který pak byl předsedou akčního výboru, prozradil. Proč? Jak je možné, že už tehdy věděl, co se stane? Byla to pouze generální zkouška pohotovosti? Anebo už hra začala a něco selhalo? A kdopak z politiků komunistům nahrával?⁴⁷

Ve středu 25. února 1948 bylo rozhodnuto. Když ráno před domem v Oveňecké ulici na Letné, kde Profous bydlel, nestálo jako obvykle auto, generální tajemník se urychleně vypravil do úřadu tramvají. Před budovou už stál hlouček milicionářů. Podařilo se mu proniknout dovnitř a ve své kanceláři nařídil tajemníkovi, aby zničil všechny písemnosti v sejfu. Prokázal obdivuhodnou odvahu, když se pustil do hlasité výměny názorů s dvěma muži s puškami na rameni, kteří jej měli zase vyvést z budovy. Prohlásili se za zaměstnance Fondu a členy jeho akčního výboru, ale přitom se ptali v hloučku přítomných úředníků, který z nich je Profous. Nikdy předtím ho neviděli, na schůzích evidentně nikdy nebyli. Rozčilený Profous jim začal spílat. Podle vlastních vzpomínek dokonce popadl z pracovního stolu kalamář a byl připraven jím vsí silou mrštit směrem k narušitelům. Situace se vyostřovala, do jeho kanceláře přicházeli kolegové a nově členové akčního výboru, včetně stranického kolegy Martina Raise, a přesvědčovali jej, aby nečinil potíže. Byl ochoten úřad předat, ale jen oficiální cestou a požadoval vše zaprotokolovat.

Jaroslav Profous s nálepkou reakcionáře se stal nezaměstnaným a zanedlouho také bezpartijním. Akční výbor ČSSD pod vedením Zdeňka Fierlingera jej hned na první schůzi spolu s dalšími jedenácti sociálnědemokratickými politiky vyloučil ze strany jako zrádce dělnické třídy. Profous však měl štěstí, že mu jeho starý přítel, pozdější náměstek předsedy vlády Antonína Zápotockého Dr. Vladimír Lutovský zařídil přijetí do funkce viceprezidenta zemské finanční prokuratury v Brně. Ovšem pod podmínkou, že nesmí jakkoli politicky vystupovat. Náturem bojovný Profous se přesto neudržel a zúčastnil se jedné schůze sociálnědemokratických činitelů zemského finančního ředitelství, kde otevřeně vyjádřil svůj osobní názor na Fierlingera. Jmenování bylo bez překvapení zase rychle odvoláno. Pochopil, že se nad ním stahují mračna a měl by v devětatřiceti letech na čas odejít do ústraní. Známy lékař mu napsal smyšlený posudek s nálezem na plicích, aby mohl na dva měsíce odjet do sanatoria ve Vysokých Tatrách, kde se léčil už po návratu z nacistického vězení. V květnu tam poštou obdržel vyrozumění, že je zbaven volebního práva. Tehdy začal vážně přemýšlet o odchodu do zahraničí. Čas od času se objevil v Hradci Králové a setkal se s bývalým předsedou krajského výboru sociální demokracie na Královéhradecku Františkem Klabanem, který byl jako stoupenec Václava Majera a oponent Fierlingera

Martin Nekola

po únoru z této strany také okamžitě vyloučen.⁴⁸ Klaban odmítl sám odjet za hranice, neboť neuměl cizí jazyky a domníval se, že komunistický režim se dlouho neudrží, ale pomohl Profousovi připravit jeho útěk. Ten byl s pomocí převaděče dopraven přes Bratislavu do Rakouska. Jeho kufr se šaty, poslaný pravidelnou autobusovou linkou mezi Bratislavou a Vídní, se cestou ztratil, a tak Profous začínal ve svobodném světě doslova od nuly.

Počátky dlouhého exilu

V rakouské metropoli absolvoval výslechy u expozitury americké zpravodajské služby CIC, ale protože odmítl podávat informace o sociálnědemokratickém hnutí doma, Američané dál s jeho službami nepočítali. Díky dobrým vztahům československých a rakouských sociálních demokratů jednal přímo s generálním tajemníkem Sozialdemokratische Partei Österreichs (SPÖ) Otto Probstem. Ten totiž jako jistý revanš za poskytnutí azylu socialistům prchajícím ve třicátých letech před Dollfusovým a posléze nacistickým režimem přislíbil všechnu možnou pomoc československým uprchlíkům. Nejprve si vyměňovali názory na odsun německého obyvatelstva, který rakouský poslanec Profousovi jako někdejšímu vysokému činiteli FNO-OÚ vytýkal, ale oba se shodli na nutnosti pomoci odpůrcům komunistů. SPÖ zřídila v domě odborů v Salurnerstrasse v centru Innsbrucku prozatímní útočiště pro všechny Čechoslováky bez ohledu na jejich politickou příslušnost. Profous se měl stát odpovědným vedoucím. Musel se však vydat na riskantní cestu přes sovětskou okupační zónu do bezpečného Tyrolska. Vybaven průkazem na falešné jméno vměstnal se do vlaku dělnických sportovců mířících na sportovní hry. Sovětské hlídky mu nevěnovaly pozornost, do Innsbrucku dorazil v pořádku a mohl se ujmout odpovědné práce ve Flüchtlingsheimu. Sešla se v něm pestrá škála lidí, z politiků například člen exilové londýnské Státní rady z let druhé světové války, slovenský sociální demokrat Pavel Viboch⁴⁹ nebo agrárník Josef Voženílek⁵⁰. Měsíce strávené v Rakousku nebyly jednoduché, exulanti

48 V roce 1950 byl Klaban zatčen a v politickém procesu odsouzen na dvanáct let za činnost v ilegální sociálnědemokratické organizaci a přípravu zničení lidovědemokratického zřízení. Při obnoveném a rozšířeném procesu v listopadu 1954 mu byl trest dokonce o další dva roky zvýšen. Více k němu viz *Online encyklopedie ČSSD* – <http://www.historiecssd.cz/k/klaban-frantisek/> (citováno k 14. 1. 2016).

49 Pavel (Pavol) Viboch (1906–1981) byl v letech 1929–1938 organizačním tajemníkem zemského výkonného výboru ČSSD na Slovensku. Rok 1940 strávil ve vězení, poté odešel do exilu, nejprve jako příslušník čs. jednotek na Blízkém východě. Od roku 1942 až do konce války byl členem Státní rady v Londýně a redaktorem čs. vysílání BBC. Po návratu domů vstoupil do Demokratické strany, za kterou byl zvolen do Národního shromáždění. Po únoru 1948 emigroval a žil v Rakousku, Velké Británii, Západním Německu a USA. Více k němu viz *Online encyklopedie ČSSD* – <http://www.historiecssd.cz/v/viboch-pavol/> (citováno k 14. 1. 2016).

50 Josef Voženílek (1898–1983) patřil k výrazným představitelům hospodářského a veřejného života ve východních Čechách; politicky byl aktivní v agrární straně, v letech 1929–1938 byl členem Zemského zastupitelstva země České. Za války spolupracoval s odbojem a působil zároveň jako předseda Sva- zu zemědělců a lesnictví ve východních Čechách. Po osvobození byl obviněn z kolaborace s nacisty a uvězněn, ale záhy byl osvobozen Národním soudem. Vstoupil do ČSSD a svou autoritou přetáhl do strany řadu bývalých agrárníků. V roce 1948 odešel do exilu a žil v Rakousku, USA a Západním Německu. Více k němu viz *Encyklopedie exilu* – <http://www.csds.cz/cs/g6/1537-DS.html> (citováno k 14. 1. 2016).

Polozapomenutý sociální demokrat

využívali všech možností, jak se dostat dále do západní Evropy, potažmo do zámoří.⁵¹ Pro Jaroslava Profouse znamenal pobyt významnou změnu po osobní stránce. Dne 30. července 1949 se totiž podruhé oženil – jeho vyvolenou se stala o sedmáct let mladší Helena Žádníková. Znali se ještě z Československa, kde pracovala jako sekretářka na FNO, a krátce po Profousově útěku se jí také podařilo odejít za hranice.

Profous obdržel pozvání na důležitá politická jednání se sociálními demokraty v sousedním Švýcarsku, které bylo pro uprchlíky z Východu těžko dostupné. Výjimku pochopitelně tvořili movití klienti švýcarských bank. Z Čechů a Slováků třeba Jan Antonín Baťa či poslanec za Demokratickou stranu a vlivná postava cukrovarnického průmyslu Rudolf Fraštacký. Profous překročil hranice do Švýcarska opět s falešnou identitou rakouského občana a s propustkou platnou na osmačtyřicet hodin. Podezřavost celníků rozptýlila jeho dobrá znalost němčiny. Kdyby zfalšování dokumentů odhalili, nevyhnul by se zatčení a dlouhodobému vězení. Jakmile však byl jednou ve Švýcarsku, konkrétně v Curychu, ujali se jej členové sociální demokracie, kteří mu zajistili měsíční stipendium ve výši sto padesáti franků a vyjednali u cizinecké policie potřebná povolení. Zanedlouho za ním mohla přijet i manželka. Profous se podílel na založení Československého komitétu pro pomoc uprchlíkům, v jehož čele stál bývalý velvyslanec Jindřich Andriol, který na funkci rezignoval po únoru 1948.⁵² Profous převzal funkci sociálního referenta a mimo jiné poskytoval právní rady osobám, které byly zadrženy švýcarskými úřady kvůli ilegálnímu pobytu v zemi. Se spolupracovníky dokázal také v okolí Davosu zorganizovat ozdravné tábory pro děti československých uprchlíků, toho času pobývajících v neutěšených podmínkách tzv. displaced person camps Valka, Ludwigsburg, Murnau, Dieburg a mnoha dalších, rozestých po Západním Německu a Rakousku. Ani země helvétského kříže nezůstala pro Profouse finální destinací, neboť sociální demokraté potřebovali jeho bohaté zkušenosti jinde.

Udržoval pravidelný kontakt s ústředním výkonným výborem (ÚVV) sociálně-demokratické strany v zahraničí. Ten se ustavil 26. května 1948 v Londýně,⁵³ ovšem od počátku byl zmítán spory mezi generálním tajemníkem Blažejem Vilímem a předsedou Václavem Majerem, který byl ministrem výživy v předúnorové vládě Národní

51 Blíže k poúnorovému exilu v Rakousku viz STÁTNÍK, Dalibor: Československé zpravodajské hry v Rakousku v počátcích studené války. Exilové skupiny, západní výzvědné služby a jejich infiltrace československými agenty. *Soudobé dějiny*, 2003, č. 4, s. 487–518.

52 TRAPL, Miloš – SKOUPÝ, Arnošt – KOUŘIL, Miloš: *Československý exil a krajaňské hnutí ve Švýcarsku v letech 1945–1989, sv. 1. Od května 1945 do srpna 1968*. Centrum československých exilových studií – FF UP, Olomouc 2004, s. 62–63.

53 Vedoucí exilové orgány stran vznikaly postupně, podle dostupnosti finančních prostředků na organizaci schůzí a šíři členské základny, jíž se podařilo opustit Československo. Ve dnech 27.–28. září 1948 proběhl v Paříži za účasti stovky delegátů ustavující sjezd Republikánské strany. Byla přijata tzv. Svatováclavská deklarace, odmítající Košický vládní program, dekrety prezidenta republiky a obecně celý poválečný politický systém. Dne 27. listopadu 1948 vydala slavnostní prohlášení ke svému obnovení Živnostensko-obchodnická strana. Lidovci svolali pracovní sjezd na 15. ledna 1949 do Ludwigsburgu u Stuttgartu. Se značným zpožděním, teprve 15.–16. března 1952, byla v New Yorku založena i Československá strana národně socialistická v exilu. Blíže k tomu viz JIRÁSEK, Zdeněk – TRAPL, Miloš: *Exilová politika v letech 1948–1956. Počátky politické organizovanosti a činnosti poúnorové emigrace a vznik Rady svobodného Československa*. Centrum pro československá exilová studia – Moneta-FM, Olomouc 1996, s. 25–36.

Martin Nekola

fronty. Sociální demokraté každopádně využívali nadstandardních vztahů s britskou Labour Party, s redaktory BBC a především v rámci obnovené Socialistické internacionály (Socialist International).⁵⁴ Stranický život pomalu nabíral na obrátkách, důvěrníci a stoupenci budovali pobočky v různých zemích, vydávali cyklostylované časopisy⁵⁵. Každá aktivita v tíživých podmínkách vyhnanství vyžadovala dvojnásobné nasazení a osobní odříkání.⁵⁶ Ne všichni byli ochotni věnovat nemálo času a finančních prostředků straně, či spíše jejímu torzu, které odtržením od veřejnosti a voličů do jisté míry ztratilo smysl další existence. Sociální demokracie doma mezitím splynula s KSČ. Někteří exulanti včetně Jaroslava Profouse mylně kalkulovali, že komunismus v řádu měsíců padne a oni po návratu slavně navážou na tradici hnutí, přítomného na politické scéně v českých zemích od roku 1878. Vystřízlivění do reality studené války a chmurné vyhlídky do budoucna postupně měnily atmosféru uvnitř exilové komunity, vyvolávaly četné třenice a štěpení, zpochybňovaly stávající autority a volaly po nových. Radu organizací, spolků i stran tyto problémy zcela rozložily, ale sociální demokracie dokázala v exilu konzistentně pracovat po celé čtyři dekády, až do pádu železné opony.⁵⁷ Klíčové bylo vejít do povědomí ideologicky spřízněných stran v západní Evropě a získat od nich zázemí a podporu pro politickou a publikační činnost. Z tohoto důvodu ÚVV sociální demokracie poslal Profouse do Belgie, aby se stal mezi lety 1950 a 1951 spojkou u místní Parti socialiste belge. Z tohoto pověření často jednal s dvojicí bývalých ministerských předsedů Paul-Henrim Spaakem (ve funkci 1938–1939, 1946 a 1947–1949) a Camillem Huysmansem (1946–1947), poslankyní Isabelle Blum a dalšími osobnostmi. Spolu se sociálnědemokratickými soudruhy z domova Mariem Hiklem, Pravoslavem F. Noskem, Adolfem Mokřým či Josefem Mackem začal v Bruselu vydávat měsíčník *Hlas*, jenž fungoval jako oficiální tiskový orgán ČSSD pro Belgii a Lucembursko. Přinášel politické analýzy, komentáře a rozhovory. V roce 1952 se redakce přesunula do Toronta, kde časopis vycházel pod názvem *Sociálně demokratická revue*.⁵⁸ Jaroslav Profous je podepsán i pod vznikem Pomocného výboru pro

54 Jako organizační předstupeň fungovala od března 1948 do léta 1951 tzv. Socialistická konference COMISCO. Komplikovaný proces zrodu samotné internacionály byl završen na kongresu ve Frankfurtu nad Mohanem ve dnech 30. června – 2. července 1951. Blíže k tomu NEKOLA, Martin: „Exilové internacionály“ ve studené válce jako nástroj boje proti komunismu. *Soudobé dějiny*, 2015, č. 1–2, s. 108.

55 *Londýnské listy*, *Demokracie a socialismus*, později *Naše cesta*, *Zpravodaj*, *Hlas*, *Perspektivy socialismu*, *Právo lidu* a jiné.

56 Osudům vůdčích sociálnědemokratických exulantů se věnoval Pavel Horák ve vydařené disertační práci *Počátky sociálnědemokratického poúnorového exilu (1948–1953)*, obhájené v roce 2014 na Ústavu českých dějin FFUK v Praze. Knižně HORÁK, Pavel: *Stranické legitimace, vážení! Československá sociální demokracie na úniku poválečnou Evropou (1948–1953)*. Nakladatelství Lidové noviny – FF UK, Praha 2015.

57 Základní literaturu k exilové historii strany tvoří HRUBÝ, Karel (ed.): *Léta mimo domov. K historii Československé sociální demokracie v exilu*. Dr. Eduard Grégr a syn, Praha 1996. Srov. LUŽA, Radomír: *Československá sociální demokracie. Kapitoly z let exilu 1948–1989*. Československé dokumentační středisko – Doplněk, Praha – Brno 2001; KAPLAN, Karel: *Sociální demokracie po únoru 1948*. Doplněk, Brno 2011. O poznání kritičtější pohled přináší BROUČEK, Miloslav J.: *Pravda o československé sociálně demokratické straně a exilu. Osobní příspěvek*. Brouček Miloslav, New York 1986. Srov. HOLUB, Václav: *Vítězství i prohra. Život na pozadí 20. století. Vzpomíná Václav Holub*. Václav Holub, Praha 1997.

58 FORMANOVÁ, Lucie – GRUNTORÁD, Jiří – PŘIBÁŇ, Michal: *Exilová periodika. Katalog periodik českého a slovenského exilu a krajaňských tisků vydávaných po roce 1945*. Nakladatelství Ježek – Libri prohibiti, Praha 1999, s. 49.

Polozapomenutý sociální demokrat

politické uprchlíky z Československa (Comité d'aide sociale aux Réfugiés politiques tchécoslovaques en Belgique). Ve vedoucí funkci se přitom střídal s JUDr. Jaroslavem Pecháčkem, který jakožto bývalý tajemník předsedy lidové strany Jana Šrámka měl vazby na belgickou katolickou stranu Parti Social Chrétien-Christelijke Volkspartij. Pecháček vydával spolu s dalším lidovcem Simeonem Ghelfandem časopis *Rozprawy*, nicméně zanedlouho se přesunul do Mnichova a působil v Rádiu Svobodná Evropa.⁵⁹ Profousovi se nevedlo v Bruselu špatně, coby funkcionář pomocného výboru dostával od belgické vlády měsíční apanáž v nezanedbatelné výši pěti tisíc franků (zhruba sto dolarů), zorganizoval několik veřejných akcí, například oslavu stých narozenin T. G. Masaryka v Palais des Beaux-Arts, podnikal i přednáškovou turné do Lucemburska. Působil také jako generální tajemník Svazu československých politických vězňů v exilu⁶⁰ a navíc byl požádán, aby se zapojil do projektu nově vznikající mezinárodní organizace, zastřešující oběti represí nacistického a komunistického režimu. Ta byla založena 25. listopadu 1951 pod názvem Fédération Internationale Libre des Déportés et Internés de la Résistance (FILDIR).

V internacionále politických vězňů

Federace sídlila v Paříži a sdružovala demokratické představitele bývalých vězňů z Rakouska, Belgie, Československa, Dánska, Francie, Západního Německa, Itálie, Nizozemska, Lucemburska, Polska, Španělska, Norska a Jugoslávie. Předsedou byl zvolen holandský delegát Des Swart a Profous, jako jediný ze zemí za železnou oponou, pronikl do vedení jako místopředseda. Členská základna FILDIR časem narostla na 300 000 osob a vydávala časopis *Deportation et Liberté*. Vznikla odštěpením od Mezinárodní federace bývalých politických vězňů (Fédération Internationale des Anciens Prisonniers Politiques – FIAPP), jež působila od roku 1945 ve Varšavě, ale kvůli její silně prosovětské orientaci docházelo k permanentním třenicím mezi členskými asociacemi ze západní a východní Evropy. Po nevyhnutelném rozpadu FIAPP se tedy západní a exilové křídlo sdružilo do FILDIR, zatímco zbytek od roku 1951 zaštitila nová Mezinárodní federace odbojářů (Fédération Internationale des Résistances – FIR) se sídlem ve Vídni.⁶¹

59 Profous spolu s Pecháčkem, Ghelfandem, agrárníky Charvátlem, Mládkem, Fialou, Klášterským, stoupencem Prchalova hnutí Milošem Vobořilem a dalšími měli v úmyslu založit nepolitické ústředí exilu v Belgii, leč ze záměru sešlo kvůli osobním rozepřím a postupnému odchodu většiny zúčastněných do jiných zemí. Blíže k tomu viz nepublikované vzpomínky Jaroslava Profouse, s. 83.

60 Předsedou byl Ferdinand Peroutka. Ustavil se také podobně orientovaný Svaz československých politických vězňů 3. odboje (Union of Czechoslovak Political Anticommunist Prisoners) pod předsednictvím J. V. Horáka se sídlem v americkém Connecticutu, další se zrodily z podnětu posrpnových exulantů v letech 1968–1969 (Světové sdružení bývalých československých politických vězňů, K 231) a poté ještě v 80. letech v Kanadě (Sdružení bývalých československých politických vězňů v exilu a Klub K 231 v exilu).

61 Blíže WITTHIUS, Jolande – MOOIJ, Annet: *The Politics of War Trauma: The Aftermath of World War 2 in Eleven European Countries*. Amsterdam University Press, Amsterdam 2011, s. 295. Srov. LAGROU, Pierre: *Mémoires patriotiques et occupation nazie. Résistants, requis et déportés en Europe occidentale 1945–1965*. Editions Complexe, Paris – Bruxelles 2003, s. 258–270.

Martin Nekola

O založení FILDIR se významně zasloužilo několik belgických akademiků, otec Michel Ricquet, jezuita sloužící mše v pařížské katedrále Notre Dame, ale také vlivná Polská asociace bývalých politických vězňů (Polski Związek Byłych Wieszniów Politycznych), sídlící v Londýně. Profous nicméně zásluhy přisuzoval i své osobě:

FILDIR vznikl jako mezinárodní organizace politických vězňů a koncentračníků z doby nacismu a komunismu z mého podnětu. Ze všech národních státních organizací bývalých politických vězňů proti nacismu, kteří nebyli komunisté, ba byli přímo antikomunisté. Byla to organizace, v té době velkého morálního významu, která byla organizována jako politická protiváha k Mezinárodní federaci bývalých politických vězňů, jež byla přímo v rukou komunistických aparátčků. Jelikož jsem byl iniciátorem této protikomunistické internacionály, byl jsem zahajovací konferenci v Paříži jako jediný z komunistických zemí zvolen místopředsedou, na návrh Belgičanů a Holanďanů, a to jednoglasně až na zástupce polské federace prof. Zalewského, žijícího v Paříži. Naše spolupráce s Poláky měla vždy prapodivný tón. Vždy se považovali za velmoc a těžce nesli jakoukoliv nadřazenost Čechů. A tak ku překvapení všech Zalewski jako jediný hlasoval proti mně. A přitom to byla funkce čestná, nepřinášející žádnou materiální výhodu. Schůze bývaly v Paříži a cestu z Bruselu a později i z New Yorku jsem si musel bradit ze svého...⁶²

FILDIR úzce spolupracovala s podobnou organizací, ustavenou v Belgii pod názvem Mezinárodní výbor proti režimu koncentračních táborů (Commission Internationale Contre le Régime Concentrationnaire – CICRC). Společně uspořádaly v květnu a červnu 1952 konferenci či spíše sérii veřejných slyšení svědků na téma gulagů v Sovětském svazu a táborů nucených prací za železnou oponou. Profous na tuto akci přivedl řadu Čechů a Slováků, aby pohovořili o vlastním věznění či prezentovali důkazy o odvlečení tisíců spoluobčanů orgány NKVD. Osobně se tématu věnoval hlouběji a vypracoval téměř dvousetstránkovou studii o pracovních lágrech v komunistickém Československu.⁶³

V létě 1952 manželé Profousovi natrvalo přesídlili z Evropy do Spojených států amerických. Zabydleli se v newyorské čtvrti Bronx, Profous se živil jako číšník v University Clubu na středním Manhattanu, prestižním podniku městské smetánky, úředník u dopravní společnosti Bittner Company a konečně jako účetní v energetické firmě Columbia Gas System Service. Díky dobrozdání Ferdinanda Peroutky, který v New Yorku vedl československou sekci Rádía Svobodná Evropa, dostal také možnost pracovat pro Centrum střeoevropských studií (Mid-European Studies Center) v rámci Výboru pro svobodnou Evropu⁶⁴, konkrétně připravovat nejrůznější analýzy s československou tematikou.⁶⁵

62 Nepublikované vzpomínky Jaroslava Profouse, s. 95.

63 Text pod názvem *Československá cesta do tmy. Rub lidově-demokratické teorie a praxe: příspěvek k rozboru politické psychologie masového teroru* je uložen v České národní budově v New Yorku, f. J. Profous.

64 Výbor pro svobodnou Evropu (Free Europe Committee – FEC) vznikl v červnu 1949 v New Yorku jako výsledek pokusů o koordinaci činnosti politických exulantů z východního bloku. Financován byl oficiálně z darů soukromých sponzorů, skrytě z fondů CIA. Pomáhal hledat exulantům odpovídající uplatnění, vydával jejich publikace a články, zařizoval univerzitní přednášky či interview v rozhlasě, v nichž upozorňovali americkou veřejnost na nebezpečí světového komunismu a sloužili tak zájmům americké zahraniční politiky. Od počátku 50. let spatřilo světlo světa několik významných projektů

Polozapomenutý sociální demokrat

Honoráře, stipendia a pravidelný měsíční plat umožňovaly Profousovi bez větších obtíží zajistit rodinu, kterou rozšířila dcera Helenka (nar. 1954) a syn Jiří (nar. 1956). Na druhou stranu vysoké finanční náklady spojené s cestováním do Evropy na akce pořádané FILDİR ho donutily rezignovat na funkci v ní. Poslední velkou akcí pro něj byla konference v Římě v říjnu 1952. Delegace FILDİR se dočkala přijetí starostou, několika italskými poslanci, a dokonce i audience u papeže Pia XII. v rezidenci v Castel Gandolfo. Konference se setkala s velkým ohlasem ve sdělovacích prostředcích. Před definitivním ukončením angažmá ve FILDİR Profous přislíbil vybudovat pobočku, spíše však suverénní a nezávisle fungující internacionálu politických vězňů v zámoří, která by připomínala hrůzy nacistických koncentračních táborů a zároveň upozorňovala na dosud existující podobná zařízení v SSSR. V září 1952 devět národních exilových reprezentací⁶⁶ uzavřelo dohodu o ustavení nové Mezinárodní federace bývalých politických vězňů (Free International Federation of Former Totalitarian Political Prisoners)⁶⁷. Kancelář měla v New Yorku, na 85. ulici na Manhattanu, v sousedství Central Parku. V předsednictvu zasedli kromě Jaroslava Profouse ještě Polák Otton Pehr, Litevec Václav Sidzikauskas, Bulhar Milio Milev a Rumun Carol Davila. V programovém prohlášení si federace kladla za cíl *spojit politické vězně, internované a deportované, osoby perzekvované všemi totalitními režimy, bez ohledu na rasu, národnost či náboženství. Pomoci jim morálně i materiálně, bojovat za jejich práva a poskytnout právní ochranu, pomoci získat odškodnění od západoněmeckých orgánů a dosáhnout rehabilitace. Neomezovat se jen na sociální a humanitární činnost, ale organizovat se i na politickém základě. Varovat před nebezpečím totality v soudobém světě a bojovat proti ní, ukazovat pravou tvář sovětského systému ve sdělovacích prostředcích...*⁶⁸

Federace dostávala finanční podporu od Americké federace práce (American Federation of Labor), Židovského pracovního výboru (Jewish Labor Committee) a řady jiných institucí i soukromých dárců, poprvé na sebe upozornila kampaní za vyhlášení 7. listopadu 1952 (komunisty oslavované výročí Říjnové revoluce v Rusku) dnem

z dílny FEC. Za všechny samozřejmě Rádio Svobodná Evropa (Radio Free Europe), propagandistická kampaň Tažení za svobodu (Crusade for Freedom), Svobodná univerzita v exilu (The Free Europe University in Exile), „exilové Spojené národy“, tedy tzv. Shromáždění porobených evropských národů (Assembly of Captive European Nations – ACEN) či zmíněné Centrum střeoevropských studií, fungující jako analytické a publikační oddělení, jež vydalo na tři stovky titulů. Blíže KÁDÁR-LYNN, Katalin (ed.): *The Inauguration of Organized Political Warfare: Cold War Organizations sponsored by NCFE*. Helena History Press, St. Helena 2013.

- 65 Centrum Profousovi vydalo například studie „Vzájemné vztahy zemědělců a dělnictva v Československu“ (*Relations between peasants and workers in Czechoslovakia*), „Mládí v Československu“ (*The Youth in Czechoslovakia*), „Organizace práce a život průmyslového dělníka v Československu“ (*Organization of labor and the life of the industrial worker in Czechoslovakia*) a „Životní podmínky dělníka v Československu po provedení měnové reformy v květnu 1953“ (*Standart of living of a worker in Czechoslovakia after the enactment of the monetary and working reform in May 1953*).
- 66 Asociace politických vězňů – albánská, bulharská, maďarská, židovská, litevská, lotyšská, polská a rumunská a dále Svaz československých politických vězňů v exilu.
- 67 V korespondenci „americká“ federace neřídka používala hlavičkový papír původní „evropské“ FILDİR, proto jsou agendy jednotlivých organizací od sebe navzájem těžko rozpoznatelné.
- 68 Brožura *In Defence of the Dying*. Free International Federation of Former Totalitarian Political Prisoners Inc., New York 1953, s. 10 (z angličtiny přeložil autor).

Martin Nekola

neznámého politického vězně.⁶⁹ Když tento záměr nevyšel, prosadila alespoň výstavbu symbolického pomníku v Battery Parku v New Yorku. Profousovou zásluhou se v USA distribuovala sada pohlednic s mapou Československa a na ní vyznačenými místy pracovních táborů a k tématu nucených prací za železnou oponou se konaly konference v Madison Square Garden či v budově Carnegieho nadace, vždy za účasti mnoha amerických i zahraničních novinářů. Federace byla skutečně činná v letech 1952 až 1961, ovšem Jaroslav Profous v ní kvůli pracovnímu vytížení setrval pouze první dva až tři roky. Poté jej ve funkci předsedy nahradil prof. Vratislav Bušek, přední československý odborník na církevní a římské právo, jenž strávil valnou část druhé světové války v koncentračním táboře Mauthausen. Po únoru 1948 rovněž odešel do Spojených států.

Hlas krajauské komunity

Jaroslav Profous zanedlouho představoval výraznou postavu čechoamerické scény v New Yorku. Vešel ve známost pro svou pracovitost, důslednost, nebojácnost a mnohdy radikální názory. Svým oponentům neváhal od plic sdělit to, co si o nich myslel. Stejně nekompromisně vystupoval proti komunistickému režimu a jeho představitelům. Velmi negativně například vnímal fakt, že jeden z jeho někdejších a údajně málo schopných podřízených z FNO-OÚ Karel Petrželka byl jmenován velvyslancem ve Washingtonu (ve funkci od 24. října 1952 do 20. května 1959). Pomalu se také smířoval s tím, že ve vyhnanství stráví celá desetiletí a že USA zřejmě budou jeho trvalým druhým domovem. Dne 30. prosince 1957 získali s manželkou americké občanství.

Nadále zůstal mimořádně aktivní v krajauských kruzích. Byl tajemníkem Klubu přátel Práva lidu, členem Společnosti pro vědy a umění, udržoval úzké styky s mladou generací sociální demokracie v čele s Radomírem Lužou a Jiřím Horákem, stejně jako s americkými sociality a odborovými předáky Michaellem Harringtonem, Victorem Gotbaumem nebo Jayem Lovestonem. Profous vynikal v každodenní drobné práci, spolehlivě fungoval coby spojka mezi newyorskou radnicí a krajauskou komunitou. Mezi funkcemi, které nepřinášely finanční prospěch, ale naopak mnoho povinností a stresu, se vyjímalo jeho předsednictví organizačního výboru oslav české státnosti a vedení školní rady České školy svobodomyslné na Manhattanu. Tato významná vzdělávací instituce s dlouhou tradicí (založena roku 1886) sídlila v českém sousedství na 73. ulici,⁷⁰ v Národní budově spravované Českou dobročinnou a literární společností.⁷¹ Celá budova byla ostatně zaplácena a postavena z dobrovolných příspěvků krajanů právě pro potřeby školy, která zde měla udržovat mezi mladými

69 *Assembly of Captive European Nations Records*, Immigration History Research Center, University of Minnesota, BOX 122, složka 12 (Federation of Former Political Prisoners).

70 V okolních blocích se nacházel i kostel Jana Husa, sokolovna, oblíbená Vašatova restaurace a řada dalších podniků a živností vlastněných Čechy. Oblast mezi 73., 74. a 75. ulicí a 1. a 2. avenue byla známá jako „česká čtvrť“ s domy obývanými převážně Čechy, českými obchody atd.

71 Bohemian Benevolent and Literary Association (BBLA) byla složena ze zástupců dvanácti krajauských organizací ve státě New York. Každá z nich vysílala do společnosti dva až tři zástupce, kteří se účastnili schůzí a referovali o aktivitách a úmyslech organizací, které je delegovaly.

Polozapomenutý sociální demokrat

lidmi povědomí o českém jazyce a kultuře. V době, kdy se v New Yorku usídlila poúnorová vlna exulantů, obývala škola už jen dvě místnosti v prvním patře (pro zajímavost je možno uvést, že v letech 1950 až 1965 v ní působila jako učitelka bývalá poslankyně za národněsocialistickou stranu Jarmila Uhlířová /1902–1988/). Jaroslav Profous vnímal Národní budovu jako důležité komunitní centrum, tři desítky let tam ochotně docházel a vykonával vše, co bylo zrovna potřeba. Odmítal jakékoli pokusy o odprodej, byť chyběly tolik potřebné prostředky na rekonstrukci a některé prostory byly v havarijním stavu. BBLA se rozhodlo nemovitost na lukrativní adresu prodat a čekalo na formální odsouhlasení na schůzi 3. června 1981. Jenže Profous spolu s jednatelem školní rady Josefem Šeredou tomu na poslední chvíli zabránili, když obeslali oprávněné delegáty za všechny krajanské organizace a spolky, kteří dávno přestali na schůze dojíždět, a sepsali s nimi u notáře prohlášení, že prodej nechtějí. Zmíněná schůze poté probíhala v dosti zjitřené atmosféře, předseda BBLA Jochman měl od potenciálního kupce, soukromé firmy, slíbenou jistou provizi, avšak Profousova iniciativa vše zmařila. Záležitost musel projednat soud a po vleklých stáních dal za pravdu Profousově skupině.⁷² Symbol a součást československého dědictví v pulzující metropoli za oceánem tak zůstal zachován. Jaroslav Profous věnoval už jako penzista záchraně Národní budovy enormní energii a mohl být s výsledkem spokojen, byť tolik potřebné opravy proběhly až mezi lety 2003 a 2008 z rozpočtu České republiky.

Trnitá životní pouť JUDr. Jaroslava Profouse skončila 27. ledna 1989 v New Yorku. Je nesporně dluhem soudobé historiografie, že tuto osobnost tak dlouho opomíjela. Tato studie snad tento nedostatek zčásti napravila, byť každá z „podkapitol“ jeho života by si bezpochyby zasloužila mnohem podrobnější výklad.

v72 Česká národní budova v New Yorku, f. J. Profous, dopis J. Šeredy z 19. března 1983.

Martin Nekola

Jaroslav Profous (1908–1989)

Zdroj: archiv autora (originál v držení rodiny J. Profouse)

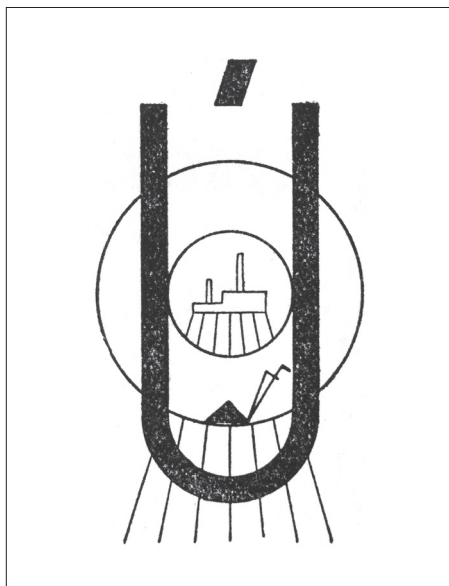
Doc. Jiří Franta (1899–1945)

Repro: BRUNCLÍK, Jan – HLUŠIČKOVÁ, Růžena: Lidé z Obrany národa a spolupracovníci časopisu V boj ve východních Čechách 1939–1940. Státní oblastní archiv v Zámrsku, Zámrsk 2006

Budova lékařské fakulty, první sídlo Gestapa v Hradci Králové

Repro: BRUNCLÍK, Jan – HLUŠIČKOVÁ, Růžena: *Lidé z Obrany národa a spolupracovníci časopisu V boj ve východních Čechách 1939–1940*. Státní oblastní archiv v Zámruku, Zámruk 2006

Logo Osídlovacího úřadu

Repro: HELLER, Čestmír: *Pojď s námi budovat pohraničí!* Tiskové oddělení FNO-OÚ, Praha 1947

Martin Nekola

Konference FILDIR v Římě v říjnu 1952 – její účastníci drží na transparentech jména sovětských lágrů

Foto: archiv autora (originál v držení rodiny J. Profouse)

Brožura FILDIR *In Defence of the Dying*
Foto: archiv autora (originál v držení rodiny J. Profouse)